

<https://helda.helsinki.fi>

"Lintukoto" ja tunteet : Idyllin traditioiden ja romanttisen kaipuun risteyskohdassa

Lyytikäinen, Pirjo

2020-12-18

Lyytikäinen , P 2020 , ' "Lintukoto" ja tunteet : Idyllin traditioiden ja romanttisen kaipuun risteyskohdassa ' , Joutsen : kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja , Nro 3 , 6 ,
pö Sivut 107 121 . <https://doi.org/10.33347/jses.100562>

<http://hdl.handle.net/10138/328975>

<https://doi.org/10.33347/jses.100562>

---

cc_by_nc_nd

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

ANALYYSEJA KIVEN RUNOISTA

PIRJO LYYTIKÄINEN

”Lintukoto” ja tunteet

Idyllin traditioiden ja romanttisen kaipuun risteyskohdassa

Aleksis Kiven kertovien runojen joukossa ”Lintukoto” on poikkeuksellinen, sillä se on oikeastaan kuvaus eikä kertomus. Siinä kuvataan kääpiökansan jokapäiväisiä askareita ja huveja, jotka toistuvat samoina päivästä toiseen – ikuisesti. Aikamuoto on preesens, koska kysymyksessä on iteratiivinen kerronta. Preesensin käyttö tässä runossa poikkeaa sen tehtävistä *Kanervalassa* (vrt. Haapala 2017: 115). Kivelle tavanomaista sen sijaan on, että kuvauksen esittävä hahmo jää vain havainnoijaksi eikä tule esiin subjektiivisena puhujana. Runon luoman tunnelman ja sen tuottamien tunnevaikutusten kautta piirtyy kuitenkin puhujahahmo. Siinä on kysymys tekijän tekstissään luomasta roolista tai ’asennosta’, joka kytkeytyy esimerkiksi lajivalintoihin. ”Lintukodon” puhuja määrittyy idyllin lajitraditioiden ja romanttisen runouden tunnevirstysten välityksellä, vaikka sävyttyy esimerkiksi suomalaisen luonnon kuvaajana ja omanlaisensa havainnollisen tyylin käyttäjänä.

”Lintukoto” on liitetty onnellisten saaren kuvitelmien traditioon niin vanhemmassa kuin uudemmassakin tutkimuksessa.¹ Tarkiaisen nimeää ’onnen saareksi’ topoksen, joka on merkitykseltään yleisempi kuin kirjaimelliset onnellisten saaren kuvaukset. Hän tulkitsee Kiven onnen saaren (1919: 175) ”runonäyksi, joka oli syöpynt syvälle Kiven mielikuvitukseen ja joka kulkee halki Kiven tuotannon, milloin saarikangastuksena, milloin epämääräisempänä kuvana kummusta tai korkeasta kukkulasta.” Tämä traditio nojaa siis siihen elämykseen ja tunne- ja tunnelmakokonaisuuteen, joka on yhteinen Kiven eri kuvitelmille onnen ja rauhan maasta, eikä saari-aiheeseen. Vaikka Kiven teksteissä esiintyy saarimetaforia, ”Lintukoto” on kirjaimellisesti ottaen Kiven ainoa saarikuvitelma ja sen otsikko viittaa aivan toiseen aiheastaan kuin onnen saariin. Kiven runon omaperäisyys onkin siinä, miten hän muuntaa lintukotolaisia koskevan tarinatradition kuvitelmaksi onnen saaresta. Samalla Kiven onnen saari tosin poikkeaa merkittävästi eroottista onnea, yltäkylläisyyttä ja joutilaisuutta korostavista taustateksteistä, joita tutkimustraditio on nostanut esiin.

¹ Tulkintalinjan aloitti Viljo Tarkiaisen artikkeli 1912 (artikkeli on painettu 1919 kirjaan *Aleksis Kiven muisto*). Traditiota jatkavat ja rikastavat esimerkiksi J.V. Lehtonen (1928) ja Lauri Viljanen (1953) ja siihen nojaa myös Toni Lahtinen (2017: 71).

Artikkelissani tutkin ”Lintukotoa” tekstin tunnevaikutusten ja tunteisävyjen näkökannalta.² Tavallaan jatkan siitä lähtökohdasta, jonka Lauri Viljanen jo esitti. Hän kiteyttää yhden aivan keskeisen aspektin Kiven runojen tunnevaikutuksesta. Samaan aikaan kun muu suomenkielinen runous nojasi (isänmaalliseen) aatesisältöön ja sitä kautta halusi vedota tunteisiin, Kivi nojaa havainnollisuuteen. Kiven runoissa on Viljasen mukaan aatesisällön sijaan ”havainnollista maailmanpitoisuutta, plastillista täyteläisyyttä, aistittavaa ilmapiiriä.” Toisin sanoen, Kivi luottaa tunneilmaisuudessaan kuvauksen voimaan eikä julistukseen. Niin kuin Viljanen tähdentää, Kiven runosanat luovat ”tihentyneitä” tunnevivahduksia (mt. 35). ”Lintukodon” havainnollisuus ja runon sanaston tunnevaikutukset nojaavat kuitenkin olennaisesti lajiin. Keskitynkin aluksi runoa rakentaviin idyllin traditioihin. Analyysissä nostan esiin intertekstuaalisia kytköksiä, jotka eivät runon tutkimuksessa ole tulleet esiin.³ Lopuksi pohdin, miten ”Lintukoto” välttää idylliä uhkaavan äitelyyden ja luo nostalgisen tunnelman.

Nojaan analyysissäni ”Lintukodon” tekstiin, joka julkaistiin *Kirjallisuudessa kuukauslehdessä* maaliskuussa 1866 (*Kootut teokset IV: 24–27*).⁴ Runosta on säilynyt käsikirjoitusversio (SKS: Kiven digitaalinen arkisto), johon Kivi on tehnyt korjauksia ja johon perustuu B. F. Godenhjelman Kiven kuoleman jälkeen julkaisema toisinto (*Kootut teokset IV: 28–31*). Viittaan toisintoon vain sikäli kuin siihen tehdyt muutokset tuovat analyysiini täydennystä.

Luennassani tarkastelen runoa laatimani sisältöä koskevan jaotteen pohjalta, jonka mukaan runon yleishahmo voidaan kuvata seuraavasti:

Esitellään saari (säkeet 1–6)
 Saaren luontoa kuvataan (7–16)
 Saaren asukkaat esitellään: kerikansa ja linnut (17–26)
 Kerikansan elämä aamusta iltaan: työ; ateriat; hovit (27–54)
 Retki joutsenten selässä (55–74)
 Illan ”ikävyys” ja yön tulo (75–93)
 Uusi aamu ja viittaukset samojen askareitten ja huvien toistumiseen (94–102)

Runossa siis kuvataan paikka ja asukkaat ja kerrotaan kääpiökansan joka-päiväisen ja ikuisesti samaa päivänsä kiertoa noudattavan elämän pääpiirteet. Runon loppu kiertyy alkuun, liikutaan kehällä. Lukijakin kutsutaan matkalle fantasian maahan, jossa ajattomuus yhdistyy muuttumattomaan vuorokauden kiertoon.

Kuinka Lintukodosta tehdään idylli

”Lintukodon” tutkimustraditio on korostaessaan onnen saaren esitystä hämärtänyt runon lähtökohtaa, johon otsikkokin viittaa. Vaikka Kiven ”Lintukodossa” kuvataan onnellista elämää, sen välitön aihe ei

² Olen kehittänyt tunnevaikutusten tutkimuksen metodia useissa artikkeleissa (ks. esim. Lyytikäinen 2016).

³ Tutkimus on keskittynyt ennen muuta onnen saari -aiheisiin taustateksteihin, joita vain sivuan artikkelissani. Lehtonen (1928: 47–62) ja Tarkiainen (1919: 170–180) luettelivat Onnen saari -aiheen esiintymiä, mutta Tarkiainen toteaa itse, ettei ole onnistunut löytämään ”aivan suoranaista vastinetta” Kiven onnensaari-kuvauksille (mt. 174).

⁴ Runon kirjoitusajankohdasta ks. Kokko 2017: 94–95.

kuulu onnen saari -topoksen piiriin muuten kuin korkeintaan siksi, että Lintukotokin ajateltiin lämpimänä ja eteläisenä tai lounaisena maana. Lintukoto tunnettiin suomalaisessa kansanuskossa kaukaisena seutuna, jonka ajateltiin olevan muuttolintujen talvehtimispaikka.⁵ Kun muuttolintujen talvimaan ajatus yhdistyi antiikin maailmankuvaan ja Okeanokseen maailman reunoja saartavana merenä, vahvistui ajatus saaresta. Suomalaisessa kansanuskossa Lintukodon asukeiksi kuviteltiin lintujen lisäksi kääpiökansa. Lintukotolaiset kuvataan Kiveä edeltävässä traditiossa niin kuin Kiven runossakin kääpiöiksi, mihin viittaa Kiven runossa termi ”kerikansa”. He olivat pieniä, koska heidän nähtiin olevan taivaanäreläisiä, vanhan maailmankuvan pohjalta taivaan ja maan yhtymäkohdan asukkaita. Koska taivaankansi oli lähellä, saattoi reunoilla elää vain pikkuväki. Kivi lienee lukenut tästä väestä myös *Iliaasta*, jonka kolmas laulu vertaa Troijan sotaväkeä Okeanoksen reunoilla talvisin kirkuviin kurkiin, jotka käyvät paikkaa asuttavan kääpiökansan kimppuun (*Ilias* III: 2–6).

Kivi sijoittaa kerikansansa kaukaisen meren saareen, mutta ”Lintukodossa” korostetaan tarinoiden kerien ja runossa kuvatus kääpiökansan eroa: tarinoissa kerikansa kuvataan ”kymärtyneenä peikkojoukkona”, tässä kansa on pientä mutta kaunista. (Toisinnossa näihin määreisiin liitetään myös viattomuus ja kukoistus.) Runon lausuma viittaa siihen, että Kivi on tuntenut kansantarinoita peikkomaisista lintukotolaisista, joiksi saatettiin nimetä ylipäättään kääpiöitä; ”Lintukodon mies” on jo Eric Schroderuksen sanakirjassa (ensi painos 1637) käännetty ’kääpiöksi’.⁶ Runossa rakennetaan samalla yhteisöllistä ihannetilaa, joka ei lainkaan muistuta kurkien ja kääpiöiden sotaa, johon *Ilias* viittaa. Kiven runollinen mielikuvitus siis muuttaa lintukotolaiset kauniiksi, nukkemaisiksi hahmoiksi, joiden maailmassa asustaa ainoastaan ystävällismielisiä lintuja. Toisin kuin on väitetty, kysymys ei ole siitä, että pieni on kaunista vaan siitä että Kiven kuvitelmassa pieni ja kaunis yhdistetään.⁷ Kiven tuntemassa traditiossa kääpiöt olivat rumia ja linnut sekä lintukotolaiset sotaista. Kiven ansiota on, että suomalaisessa kirjallisuudessa ”lintukoto” on tullut tarkoittamaan onnen maata.

On hyvä huomata, että Kiven runossa ei mainita onnen saarta. Sana ”onni” esiintyy runossa vain kerran. Silloin kerrotaan Lintukodon asukkaiden laulavan ”onnen elämästä rauhan saaresta” (säe 86).⁸ Runon itsensä mukaan saari onkin nimenomaan ”rauhansaari” (säe 72) ja ”kaunis” saari (”kaunis” on kahdesti saaren attribuutti ja lisäksi alussa saaren sanotaan olevan ”soma”). Runo kuvaa onnellista elämää, mutta sen tunnesanastossa ”ilo” on yleisin ja elämän onnea ilmaistaan suurimmaksi osaksi

⁵ Kaikki tässä kappaleessa kerrotut tiedot: Harva 1948: 58–63 ja Siikala 2013: 176–177.

⁶ Harvan mainitsemat esimerkit kansalta kerätyistä muistitiedosta eivät kerro kääpiöiden ulkonäöstä mitään, mutta kuvituspiirrokset kurkien ja pygmaijien taistelusta (kreikkalainen piirros ja kuva Olaus Magnuksen historiateoksesta; Harva 1948: 65) kuvaavat parrakkaita mieshahmoja. Lisäksi voi olettaa sadun kääpiöiden useimmiten muistuttaneen Lumikin pikku-ukkomaisia kääpiöitä eikä muita peukaloishahmoja.

⁷ ”Pieni on kaunista” toteavat Lehtonen (1928: 62) ja Viljanen (1953: 82), molemmat vedoten Yrjö Hirnin ajatukseen *Leikkiä ja taidetta* -kirjassa.

⁸ Toisinnossa sen sijaan mainitaan paikka ”onnen maaksi” (säkeitä 17–18 vastaavat rivit 19–20 kuuluvat siinä: ”Kansa kuolematon asuu tällä saarel, / iäisessä nuoruudessa onnen maassa,”).

nojaamalla sanastoon, joka on affektiiviselta vaikutukseltaan positiivista mutta ei suoranaista tunnesanastoa. Esimerkiksi ’kauniin’ ohella toistuu ”ihanasti” adverbina ja adjektiivi ”hieno”, joka viittaa runossa heikkoon tai lempeään tuuleen, pehmeään sammaleeseen ja joutsenten höyhenpeitteeseen selkään sekä unen lempeään ja pehmeään ”helmaan”. Edelleen runossa kuvattu esineellinen todellisuus, kuten linnut, kukat ja puut, samoin kuin värin, valon ja kirkkaiden äänien toisteliaas mainitseminen kylästävät lukijan positiivisilla mielleyhtymillä. Kaiken kaikkiaan runo nojaa onnen tunteen herättämisessä vahvasti luontoidylliin ja sitä rakentaviin havaintokuviiin ja vertauksiin.

”Lintukodon” tunnevaikutuksia ja tunnelmaa rakentavat onnen saari -kirjallisuuden lisäksi ja ohi antiikista periytyvät idyllin traditiot ja satuaines. Kiven runoa onkin luonnehdittu esimerkiksi saduksi ja ”miniatyyri-idylliksi”,⁹ mutta sitä voi sanoa myös idylliseksi pastoraaliksi sillä se kuvaa ihanteellista maaseutuelämää nojaten klassisesta kirjallisuudesta juontuviin perinteisiin. Kivi kuitenkin omaperäisesti yhdistää suomalaisen luonnon piirteitä tradition elementteihin. Perinteiden jäljille johdattaa runon eri jaksojen tarkka analyysi. Idyllinä runo nojaa ihannepaikan eli *locus amoenus* topokseen,¹⁰ joka on länsimaisen runouden keskeinen retorinen kuvio, kun ilmaistaan luontoon yhdistettyjä onnen ja ilon tunteita.

Ihannepaikka luodaan runon toisessa jaksossa, joka siis kuvaa saaren luontoa. Saaren yleisen maisemaluonnon kuvaus vahvistaa kauneuden ja luo ajattoman paratiisin vaikutelman:

Niitty viherjä on keskell’ tätä saarta,
keskell’ niittyy kulta-keltain pelto läikky,
kantain hedelmiä ilman talven unta;
keskell’ pelto soipi tuuhee lehtimetsä,
soi kuin rauhan kaupungissa, lemmen maassa;
keskell’ metsää pieni kukkas-kunnas seisoo,
kunnaan kiireell’ huone linnunlaulupuusta.
Hieno sammal tämän huoneen katoll’ kasvaa,
Kukkainen siell’ hymyellen luoksens viittaa
Lintuja ja hyrrääviä mehiläisiä.

Tässä kuvataan ihannepaikka tuhansia vuosia vaikuttaneen retorisen kuvion hengessä. Vaikka perinteisiä elementtejä kierrättävä runouden traditio murtui romantiikan ajan luonnonkuvauksissa ja suuntautui kohti todellisten ja luontoon paikannettavien ympäristöjen kuvausta, ihannepaikan peruspiirteet säilyivät sitkeästi.¹¹ Kiven kuvauksessa lähes kaikki yhdistyy traditioon saumattomasti, vaikka siinä ei mainita eteläisiä tai trooppisia yksityiskohtia, jotka joskus kulkeutuivat pohjoisenkin runouteen sellaisenaan.

⁹ Pettersson 2017 vain nimeää runon saduksi, Tarkiainen (1915: 333) kirjallisuutemme ensimmäiseksi ”miniatyyri-idylliksi” (sana ’eidyllion’ tarkoittaa pienoiskuvaa). Satumainen ”Lintukoto” toki on, mutta toisin kuin tyypillisesti saduista Kiven runosta puuttuu kertomusjuoni.

¹⁰ Curtius 1979: 183–185. Lähtökohtana olivat Vergiliuksen säkeet (*Aeneis* VI: 638–641), joiden oma innoitus nojasi Homeroksen ihanteellisiin maisemiin (esim. *Odyssia* IX: 132–156).

¹¹ Esimerkiksi keskiajalla ei edes ajateltu luonnonkuvauksen esittävän todellista luontoa ja Shakespearen Ardenin metsässä on yhä palmuja, oliiveja ja leijonia. (Curtius 1979: 185).

Ytimeltään *locus amoenus* on ihana paikka, johon sydän kaipa-
 aina kaunis, useimmiten keväinen. Kevät on ikuinen, kun siihen (kuten
 ”Lintukodossa”) liitetään kuolemattomien elämä tai kun kuvataan siu-
 nattujen elämää kuoleman jälkeen. Paikka esitetään miniatyyrimaisemana,
 jossa on puita ja nurmea ja nurmella kukkamatto. Yleensä paikka on lehto,
 lehtoniitty tai metsä, jossa on paljon erilaisia puita. Lisäksi lähde tai puro,
 viileä varjo ja lempeä länsituuli sekä linnut tai kaskaat kuuluvat ihanne-
 paikan vakiovarusteisiin. Ihannepaikka ei ole erämaata vaan sen luonto
 on aina asuttua, ovatpa asukkaat sitten jumalia tai ihmisiä tai nymfien
 kaltaisia taruolentoja. Retoriikassa ihannepaikkojen kuvaus (*ekphrasis* eli
descriptio) liitettiin ylistävään epideiktiseen puheeseen. Paikkoja voitiin
 retoriikan mukaan ylistää hedelmällisyyden, kauneuden ja terveellisyyden
 nojalla. Runoudessa topos ilmaisee onnea ja iloa ja yhdistyy rakkauden ja
 sopusoinnun ihanteisiin sekä kaipauksen herättämiseen. Ihannepaikkojen
 kuvaus kuului kiinteästi myös paratiisi- tai kulta-aikakuvauksiin.

Kiven ihannepaikkaan lisätään toisaalla runossa vielä vesi tai ranta
 ja länsituuli, samalla kun runossa toistuvasti palataan edellä siteeratusta
 kohdasta jo esitettyihin ihannepaikan elementteihin: lehtoon, lehtimet-
 sään, linnunlauluun, kukkivaan nurmeen jne. Huomiota herättää puuttuva
 merellisyys, mikä tosin vastaa perinteisiä ihannepaikan malleja. Sen sijaan
 kuvauksen realismi suhteessa alussa annettuun sijaintiin valtameren saa-
 reissa on olematon.

Silmiinpistävä on kuvauksen rakenne, joka ei kuulu ihannepaikan
 topokseen sinänsä. Kuvaus etenee suuremmasta pienempään ja ulko-
 kehältä yhä keskemmälle, mutta toistaa alusta lähtien keskellä oloa.¹²
 Ilmaisuu ”keskellä” toistuu neljä kertaa ja sille synonyymisiksi muodostu-
 vat kontekstissaan myös ”kiireellä” ja ”katolla”. Näin korostuu realistisen
 maisemakuvauksen sijaan sadunomainen ketju, jossa edetään yhä sisem-
 mäksi ikään kuin sisäkkäisten laatikoiden kautta. On oikeastaan outoa,
 että niityn keskellä olisi pelto ja sitten vielä pellon keskellä metsä. Metsän
 keskellä olevan kukkivan kunnaan harjalla olevan talon rakennusaine on
 sadunomainen sekin ja herättää kysymyksen siitä, asuvatko lintukotolaiset
 vain tässä yhdessä talossa. Yllättävästi kuvaus edelleen fokusoii katolla kas-
 vavaan sammaleeseen ja yhteen kukkaan, joka houkuttelee mehiläisten
 lisäksi lintujakin. Kuvauksen liike maisemasta kukkaan on vielä huimempi,
 jos otetaan huomioon runon alku, jossa nähdään kuin kaukaa saari me-
 ressä. Rannaton meri on uloin kehys ja kehän tai suppilon sisuksessa on
 hymyilevä kukka. Huiman liikkeen vastapainona on kasautuva, miellyttä-
 villä ja kulttuurisesti positiivisesti latautuneilla tunnevalensseilla operoiva
descriptio, joka luo onnen tunnelmaa.

Kuvauksen huipentuminen pieneen yksityiskohtaan viittaa sii-
 hen, että Kiven runossa kauneuteen yhdistyvä pienuus on arvo sinänsä.
 Toisaalta kukkaan fokusoiminen on runouden piirre, jota Elaine Scarry
 on kirjassaan *Dreaming by the Book* pohtinut. Scarry lähtee siitä, että

¹² Viljanen puhuu ”sisäkkäisestä rakenteesta” ja Kiven taipumuksesta ”kirkkaaseen ark-
 kitehtuuriin”, mutta ei pohdi kuvauksen vaikutuksia, koska näkee tässä ”Hämäläisen
 talon tiluksineen pienoiskoossa ja sadunomaisessa hohteessa!” (1953: 83).

todellisuuden kokeminen on esineellistä ja kirjallisuuden keinoin on mahdollista tuottaa välittömän havainnon tuntu: kirjallisuus loihtii kuvaukskohteensa silmiemme eteen niin, että kokemus on kuin näkemistä.¹³ Toisin kuin tavalliset mielikuvamme, jotka ovat aineettomia, kirjalliset kuvaukset voivat olla ikään kuin käsin kosketeltavia, koska niissä fokuroidaan sellaiseen, mikä on värikästä, valaistua ja/tai helposti havaittavaa kooltaan, kuten kukat. Juuri kukat paitsi kiinnittävät huomion kauneudellaan ja väreillään, ovat sopivan kokoisia kuviteltavia (”the perfect size for imagining”, Scarry 1999: 46). Kiven ”Lintukodossa” kukkaan huipentuu myös tunnekokemus. Kukan hymy ja kauneus tuottavat ilon. Onhan psykologiassa todettu, että pelkkä ajatus hymystä toimii kognitiivisesti kuin toisen hymy, joka automaattisesti laukaisee katsojan hymyn. Kiven kuvauksen huipennus siis paitsi vie tarkan havaintokokemuksen ydinalueelle myös huipentaa ne mielihyvän tunteet, joita ihannepaikka-topos tuottaa.

Muutenkin Kiven kuvausta voi tarkastella Scarryn esiin nostamien kokemuksellisuutta rikastavien keinojen kannalta: keskeisen sijan tilakokemuksen luomisessa saavat valo ja värit. Kiven kuvauksessa paratiisin elementtejä täydentävät paratiisilliset värit: vihreä ja kullankeltainen, joihin liittyy valoeffektejä, kuten ”läikkyminen” ja implisiittisesti auringon valo. Runon jatkossa ”hohto”, ”kimmellys” ja ”väikkyvä” taivas vahvistavat valoeffektejä ja väriskaala laajenee valkoiseen, taivaansiniseen ja ruusunväriin. Kiven runossa tärkeitä ovat kuitenkin myös liikkeen esitys ja rikas äänimaailma. ”Lintukodossa” on tiuhaan kuvattu (kääpiöiden) vilkasta liikettä ja äänet jäsentävät koko runoa. Jo paikan kuvauksessa äänimaailma on läsnä (metsä ”soi” ja mehiläinen ”hyrrää”), vaikka se ja liike pääsevät valloilleen vasta runon jatkossa.

Kiven runon tunnelmaa rakentavat muutkin perinteet kuin ihannepaikka. Jo siteeratussa jaksossa ajatus ympärivuotisesti satoa antavasta pellostä ja viittaus siihen, että talvea ei ole, aktualisoivat kulta-aikakuvitelmiä (säe 9). ”Hedelmiä” kantava pelto merkitsee kirjaimellisesti viljasatoa, mutta luo assosiaation hedelmäpuutarhaan ja paratiisiinkin. Vihreä niitty johtaa ajatukset ihannepaikan lisäksi psalmiin 23, jossa Herra paimenena vie puhujan vihreille niityille, joilla mitään ei häneltä puutu. Keskellä peltoa ”soivasta” lehtimetsästä esitetyillä vertauksilla on kaikupohjaa sekä Kiven muussa tuotannossa että traditiossa. Rauha on kallisarvoinen kaikkialla, missä se Kivellä esiintyy, mutta kun mainitaan ”rauhan kaupunki” (ainoa kaupunki, joka ”Lintukodon” maalaisidyllissä vilahtaa), syntyy assosiaatio Kiven runoudessa usein havainnollistettuun kristilliseen tuonpuoleisen toivoon. Vertauksen ”lemmen maa” on tyyppinen onnen saarten elementti, mutta ei tässä esiinny viittauksena eroottiseen rakkauteen vaan assosioituu kuolemattomuuteen ja ikuiseen nuoruuteen; siihen, että runossa kuvattu elämä ja sopusointu on kaiken maallisen ulkopuolella. Muualla Kiven runoudessa Lemmen maa onkin tyyppisesti tuonpuolei-

¹³ Hän vetoaa esimerkiksi Seamus Heaney’n ajatukseen, että runouden ”arkeologia” johtaa kasvien äärelle (Scarry 1999: 41): ”A blossom lends itself to being imagined, to being captured mentally in nearly the same degree of extraordinary vivacity it has in the perceptual world.”

nen, Platonin kuvitteleman ideaalisen rakkauden ja kristillisen jumalallisen rakkauden sävyttämä synonyymi rauhan maalle.¹⁴

”Kukkas-kunnas” taloineen poikkeaa ihannepaikan traditioista ja se onkin liitetty Kiven muihin ihanteellisiin kunnaisiin, joilla on yhtymäkohtia romantiikan runouteen.¹⁵ Kunnas yhdistyy myös kotiin ja lapsuuteen ja on nostalgisen kaipuun kohde, joka ikään kuin kiteyttää kaiken kaivatun ja ihanteellisen (ks. Lyytikäinen 2007: 92–97). Kunnas on paitsi maiseman osa myös monitahoinen symboli.

”Lintukodossa” maalattu maisema liittyy Kiven runouden toistuvaan kuvioon: se on ”myyttinen, lohtua ja onnea tuova luonnonmaisema” (Haapala 2017: 126), johon Kivi palaa niin runoissa kuin näytelmissä ja *Seitsemässä veljeksessäkin*. Maisema virittää ”onniautuuden” tunnelman ja herättää kysymyksen, voiko runon ”Lintukoto” kokonaisuudessaan tulkita lohtua ja onnea tuovana kuvitteluna.

Asukkaat ja elämä idyllissä

Runon seuraavissa jaksoissa paikan kuvauksen idylli lavenee asukkaiden ja heidän elämänsä kuvaksi. Kiven ”Lintukoto” ei unohda alkuperäistä ajatusta lintukodosta lintujen kotina. Saaren asukkaiden esittely (jakso 3) jakautuu kerikansan ja lintujen yksityiskohtaiseen esittelyyn. Jo mainittujen kuolemattomuuden ja ikuisen nuoruuden lisäksi korostetaan vain kansan pienuutta ja kauneutta, mutta lintujen kuvaus nojaa realistiseen kokemusmaailmaan tavalla, joka herättää kysymyksiä:

Tässä linnut asuu, lauluniekat pienet,
tässä käki, ilolintu, kyntörastas
lehdissä äänens ympäröi antaa
pelkäämättä ilmass' sinkoilevi haukko,
kotkia ja öitten ilkeit' huhkaimia.
Elo ystävyden! –

Lintukototarinoitten kansa koostuu kääpiöistä, ja linnut, joiden kanssa taistellaan, ovat suuria suhteessa kansaan.¹⁶ Lukijan mielikuvituksessa Kiven kerikansan asuinsijat ovat suhteessa kansan kokoon: metsä, niitty ja peltö asettuvat selvästi samaan mittakaavaan kuin kerikansa. Vaikutelma kuvatuista linnuistakin on, että ne ovat kooltaan pieniä, eivätkä jättäisi suhteessa kerikansa. Mainitaan ”lauluniekat pienet” ja

¹⁴ Tarkiainen (1919: 12–13) nostaa esiin *Karkureiden* säkeet, joissa ”rauhan maa” on kuvattu ihannepaikkana Lintukotoon vertautuvalla tavalla: uneksitun rauhan maan laaksossa ”ol’ kuin niitty kukkaskirjava, / Min’ keskell’ lähde kirkas kiilteli; / Hopeakimmeltävät joutsenet / Kuin lumipilvi sinitaivahalla / Sen pinnall’ uiskenteli rauhaisasti.” Ihannepaikan topoksen lähde esiintyy tässä, ja vain lähteen rannalla kohoavat koivut tuovat kuvaukseen pohjoisen vivahteen. Joutsenet viittaavat aiheena jo ”Lintukotoon”, mutta koivujen latvoissa lentelevät ”Keruubit ja seraafit ihanat” paljastavat rauhan maan kristillisen taitaan kuvitelmaksi.

¹⁵ ”Lintukodon” enteenä on nähty Kiven varhaisen ruotsinkielisen ”Diktens herregård”-luonnostelman koivujen ympäröimä kunnas, joka kuvaa ”runon vapaata kartanoa” (Lehtonen 1928: 22). Vrt. myös runon ”Niittu” kumpu niityn keskellä, josta runon puhuja kysyy: ”Onko kotokunnas siel, / ilomäki lapsuuden, / kun sydämmeni tunteist kummallist, / muistoista ihanist riutuu?”

¹⁶ Viitteessä 6 mainitut kuvat.

nimetään käki ja kyntörastas (laulurastas), realistisesti ajatellen suhteellisen kookkaat linnut, mutta nekin luonnollistuvat suhteessa kansaan. Tässä idyllissä pieni ja kaunis liittyvät yhteen ja näiden attribuuttien toisto luo turvallista tunnelmaa, mutta kuvauksen mittasuhteet noudattavat reaali maailmaa. Samalla ihannepaikan suomalaisuus saa lisää pohjaa, sillä paratiisiin lintujen sijaan luetellaan suomalaisia pesimälintuja.

Se että linnutkin ovat huolettomia ja onnellisia välittyy siitä, ettei niiden tarvitse pelätä uhkaavia petolintuja. Lueteltuja päiväpetoja tai ”öitten ilkeit” huuhkajia ei joko ole tai sitten lisäys ”Elo ystävyiden” viittaa paratiisilliseen kaikkien eläinten yhteiselo, jossa haukat, kotkat ja pöllöt eivät ahdistele toisia lintuja. Merkitsevää toisaalta on, että kuvauksessa viilahtavat torjutut asiat: kansan kohdalla peikot ja rumuus, lintujen kohdalla saalistajain ilkeys ja uhkaava yö. Pelkoa ja kauhua ei ole, sillä mikään ei uhkaa eikä masenna, mutta lukijan mieleen johdatetaan uhkia negatiivien kautta. Onnen maa kirkastuu, kun mainitaan puuttuvat varjot. Samalla myyttinen lähtökohta, jonka mukaan tämä olisi lintujen talvikoti ja ne muuttaisivat Pohjolan kevään koittaessa pois, käytännössä hylätään.

Kerikansan elämän kuvaus poikkeaa monista onnen saaren kuvitelmista, sillä se ei viittaa ylenpalttiseen nautintoelämään tai erotiikkaan. Lintukotolaiset kyllä huvittelevat tanssimalla, laulamalla, tarinoita kertomalla ja retkeilemällä joutsenten selässä. Tanssi on kuitenkin viatonta eikä ruokailussa mässäillä tai viini virtaa. Kiven runo ei myöskään suosi laiskaa joutilaisuutta, vaan runon 4. jakso tuo onnikuvitelmiin yleensä kuulumattomaksi ajatellun lisän eli työn. Tässä jo Lehtonen näkee keskeisen eron luetteleמיnsa onnen saari -aiheisiin teksteihin.¹⁷ Työ on sukupuolitunnus. Keripojat kyntävät ja niittävät ja ”laulaen käy alat’ heidän ilotyönsä”. Keri-immet kutovat ”helskyttäen” kangasta ja valmistavat ateriat. Impiä kuvaillaan huomattavasti seikkaperäisemmin kuin poikia, joiden vaateus myöhemmin vain todetaan samanlaiseksi kuin tyttöjen. Keri-immistä maalataan sen sijaan hempeän värikäs taulu, jossa valkeiden vaatteiden, kirkkaan taivaansinen ja ruusuposkien yhdistelmä assosioi pieniin enkeleihin:

Keri-immet, ruusuposkill’, valkeiss’ vaatteiss’,
Miehustalla vyö kuin kesän kirkas taivas
Sinertävä, kukkaseppel kiireillänsä,

Heihin liitetään äänimaailma, joka poikkeaa poikien laulusta mutta rinnastuu lintujen kaiuttamaan ilolauluun. Kun he kattavat ateriala lehdon suojaan vihreälle nurmelle, he konsertoivat puheen ja naurun keinoin:

Sillon liike elävä on impiparvess’,
Sillon kieli virkeästi livertelee,
Kilahtelee usein naurun hopeakello. –

Tässä käytetään naisiin liitettyjä stereotypioita, mutta tunnesävyyn kannalta iloisiksi mieltävät äänet ja vilkas liike ovat kuvauksen ydintä. Työ ”Lintukodossa” on yhtä iloista kuin hovit ja vailla mitään perisyntiä

¹⁷ Vrt. kuitenkin utooppiset saariyhteisöjen kuvaukset, joihin työ kuuluu olennaisena osana, kuten aikoinaan hyvin suosituksa romaanissa *Die Insel Felsenburg* (Hirn 1990: 338–342).

palkkaan tai rasitukseen viittaavia kielteisiä sävyjä. Aterialla käy ”kansapuhe ilonen”: keskustellaan elämästä ”saaress’ kauniiss’” ja kerrotaan tarinoita ”himeit’” (hämmäriä) ”mailmoist’ kaukaisista”, joiden olemassaolo näiden lapsen kaltaisten olentojen tajunnassa jää selittämättömäksi. Ateriaa säästää lintujen ”laulujoukko”, josta nimetään kotoinen kiuru, ja lempeä tuuli tuo kukkien tuoksua ja ”leikittelee” ”koivistossa”. Jälleen siis lisätään suomalaiset maisemaelementit idylliin. Toisin kuin yltäkylläisyyttä korostavassa traditiossa, ei mainita lainkaan aterian antimia vaan ainoastaan seurustelu sen aikana.

Ateriaa seuraavat lintukotolaisten hovit (”iloleikit”): piiritanssi ja purjehdusretki ”sini-lainehilla”, ”laivastona” joutsenet. Idyllinen, sadunomainen retkeily paljastaa joutsenet kerikansaa suuremmiksi linnuiksi (eli mittasuhteet muuttuvat kerikansatarinoiden mukaisiksi). Näin joutsenet asettuvat idylliseksi vastinpariksi *Illaassa* mainituille aggressiivisille kurjille. Siihen liittyy, että ”iloretki” joutsenten selässä ”pitkin saaren tyyntä rantaa” ja ”ympär rauhansaarta” unohtaa merellisen ympäristön. Korviin kuuluu lintujen laulu metsästä ja maininta Tapiolan linnasta paikantaa myyttisenkin maiseman metsään ja metsän väkeen eikä odotustenmukaisesti meren väkeen. Kohtaus on rinnastettu antiikin kuvauksiin meren väestä ja delfiineistä (Viljanen 1953: 84 nojaa jälleen Lehtoseen) mutta tällainen rinnastus pikemminkin tuo näkyviin eron: sen, että Kivi rakentaa idyllinsä ikään kuin suomalaisen metsän keskelle. Tapiolan linnassa soivat kaiken huipuksi ”kultakanteloiset”.

Niin kuin maiseman kuvaus, myös kerikansan kuvaus on pelkistetty, mutta kaikki kuvattu korostaa kauneutta ja iloa. Adjektiivi ”kaunis” toistuu, ja niin toistuvat myös maininnat kauniista asioista. Samoin ilo mainitaan toistuvasti ja sitäkin ilmennetään puhumatta suoraan ilosta. Ilo on laulua, tanssia, vilkkautta ja naurua. Kerikansan asutkin ovat kuin juhlavaatteita, vaikka niissä tehdään työtä – tosin ”ilotyötä”. Elämä onnen saarella on yhtä juhlaa, vaikkakin samalla arkista ja kotoista.

Kauneuden ja idyllin rajat: inhotus vaanii liiallisessa

Kauneuden yltäkylläisyys saavuttaa jo autuuden saturaatiopisteen, kun kerikansa kokoontuu aterialleen. Idylliä kuitenkin yhä syvennetään piirileikin kuvauksessa. Tanssiva joukko vertautuu länsituuleen, kaiken klassisen runouden lempeään kevääntuojuuun. Ja kun on ”kyllästytty” tanssiin, purjehditaan siis lumivalkeiden joutsenten selässä. Kyllästyminen itsessään viittaa siihen, että myös Lintukodossa tunnetaan vaihtelunhalu, mutta tämän tunteen negatiiviset assosiaatiot sivuutetaan runossa. Lukija kyllästetään satumaisen kauneuden ja onnen kuvilla.

”Lintukoto” herättääkin kysymyksen, välttyäänkö sitä lukiessa enää tuntemasta äitelyyttä, joka arkikokemuksen ja klassisen estetiikan mukaan johtaa liian miellyttävästä (esteettisesti ylimakeasta) kohden ikävyystymistä ja inhoa. Eikö kerikansan huviretki joutsenten selässä jo tuo mieleen kitschin ja myöhäisen klassistisen taiteen ylimakeat kiiltokuvat?

Klassismin estetiikassa ’esteettinen’ nähtiin erityisen mielihyvän kenttänä, jonka absoluuttinen toinen on inho (Menninghaus 2003: 7). Ajateltiin, ettei inho missään muodossa kuulu esteettisen piiriin ja että se tappaa esteettisen mielihyvän. Inhottava oli vaarana erityisesti siksi, että klassismin ideaalina oli puhdas kauneus. Täysin puhtaan kauneuden ajateltiin vaikuttavan kuin ylimakeus: kauneudesta tuleekin äitelää tai ällöttävää eli inhottavaa. Näin tapahtuu, jos kauniiseen ei kytkeydy mitään tasapainottavaa tai vastapainona toimivaa. Toisin sanoen, kaunis, pysyäkseen kauniina, tarvitsee täydennystä jostakin, mikä ei ole vain kaunista. Esteettisessä teoriassa pohdittiinkin lääkkeitä uhkaavaan kuvotukseen. (Mp.) ”Lintukodon” suhteen asiaa pohti jo J.V. Lehtonen (1928: 65), joka toteaa: ”Yleinen kokemushan on, että lakkaamaton nautinto, lakkaamaton huvittelu ja tanssi lopulta tympäisee, jopa käy inhoittavaksi terveelle mielelle”.

Lehtonen ratkaisee herättämänsä kysymyksen saman tien ja viitaten mm. Arthur Schopenhauerin ja Montesquieun ajatuksiin hän jatkaa: ”vain työn lomaan sijoitettuna on nautinto todellista, virkistävää nautintoa” (mp). Hän olisi voinut vedota myös Immanuel Kantiin, joka ajatteli kauneuden ”sulattavan” sielun ”pehmeään tunteeseen” ja rauhoittavan hermoja pahimmassa tapauksessa aina laiskaan kylläisyyteen ja inhoon asti. Vain työn jälkeinen lepo oikeastaan kelpasi Kantille. (Menninghaus 2003: 30.) Kerikansan ilotyö ei kuitenkaan riitä esteettiseltä kannalta, sillä Kiven runossa esitetty työn kuvaus pysyy aukottomasti puhtaan kauneuden piirissä. Juhlavaatteissa tehty työ ei tuota mitään räsytystä tai vaadi mitään ponnistusta. Näyttää kuitenkin siltä, että Kiven runossa on toisenlaisia tasapainottavia voimia, kun tarkasteluun otetaan muut klassisen estetiikan esittämät keinot välttää inhotus.

Kuvauksen tasolla kauniin vastavoimana toimii kaikki, mikä rikkoo puhtaan kauniin. Idyllilajissa tyypillisesti idylliä ympäröi jokin uhka, jollei uhkaa esiinny idyllin sisällä (niin kuin Arkadiassa kuolema: *et in Arcadia ego*). Kiven runossa kuolemaa ei tunneta, mutta siinä viitataan mahdollisiin uhkiin. Runon aloitus (säkeet 1–6), jonka tähän asti olen jättänyt huomiotta, tarjoaa ainekset tähän. Siinä meren kuvaus on täysin vastakkainen sille kuvalle, jonka runo myöhemmin antaa saarta ympäröivästä merestä, kun kerrotaan joutsenpurjehduksesta ”pitkin saaren tyyntä rantaa”. Aloitus paikantaa Lintukodon valtameren saareen ja rakentaa idyllin ja uhkan vastakkaisasettelua. Saari ja meri ovat sodassa, vaikka aaltoja toisalta kuvataan kurittomina lapsina:

Meress’ kaukaall’ eräs saari soma löytyy,
Lehtinen. Sen jyrkät, kallioiset rannat
Vastarinta iankaikkinen on myrskyss’,
Koska aavan meren vallattomat lapset,
Kuin sotajoukko kransattuna, päällekkäällä,
Anastaaksens Lintukodon kauniin saaren. (KT 4: 24.)

Idyllin rakentaminen nojaa usein tällaiseen uhkaavan ulkopuolen ja turvatun sisäpuolen (kalliot ovat vahva muuri merta vastaan)¹⁸ asetelmaan, vaikka joskus uhka ja idyllin haavoittuvuus korostuu enemmän kuin Kiven

¹⁸ Ks. Hirn 1990: 329–331.

runossa. Sodan uhka on todellinen esimerkiksi Goethen idyllieepoksessa *Hermann ja Dorotea*.¹⁹ Kiven runossa meren luoma uhka katoaa kokonaan kuvasta runon alun jälkeen ja alussakin uhkaa laimentaa aaltojen kuvaaminen ”vallattomiksi lapsiksi”.²⁰ Uhkaan viitataan myös, vaikkakin negaation kautta, kun mainitaan petolintuja. Runon puhuja osoittaa oman sijaintinsa meidän maailmassamme luettelemalla päiväpetolinnut ja ”öitten ilkeät” huuhkajat niin kuin myös sodan mainitessaan. Uhka rakentuukin puhujan ja tekijän yleisöksi asetettujen lukijoiden maailmasta käsin – niin kuin idyllikin. Kerikansa ei tiedosta uhkaa eikä siksi idylliäkään idyllinä.

Tällä tasolla toimii myös toinen klassismin esittämä lääke ylimakeuteen. Esteettisen mielihyvän alueella toimivaksi vastavoimaksi määritettiin viittaaminen äärettömään, joka estää sulkeuman. Siinä kurkotetaan aistien välittämän kokemuksen tuolle puolen ja ymmärryksen piiriin. (Menninghaus 2003: 29–32.) Voidaanko ”Lintukodon” kohdalla puhua avautumisesta äärettömään?

Kiven runo kääntyy todella sadunomaisen joutsenpurjehduksen aikana kohti eräänlaista äärettömyyden tunnetta: ”kaikki yhteensulaa sointuun ihmeelliseen”. Sointua verrataan luonnon perusääneksi tulkittavissa olevaan ”hyminään”, ”kultakanteloisten” konserttiin, joka soi Tapiolan linnassa. Vaikka kuvaus liittyy konkreettiseen äänimaailmaan, siihen miten ”saaren metsä kaikuu, / meri kaikuu, taivaan kansi kaikuu”, viittaukset myyttiseen todellisuuteen ja ”ihmeelliseen” johtavat ajatukset ylimaalliseen harmoniaan, joka ylittää konkreettisen havainnon maailman. Kerikansa kuitenkin kokee sulautumisen välittömänä tuntemuksena. Sikäli kuin reflektio ja ymmärrys saavat sijansa tässä, se tapahtuu lukijan mielessä.

Toisaalta runo tässä sävyttyy negatiivisilla tunteilla. Retken kuvauksessa negatiivinen määre kiinnitetään aluksi joutseneen: ”Joutsen alakuloisesti ääntää”. Vaikka kielteinen vaikutelma heti torjutaan, kun lisätään ”ihanasti toki”, johdatellaan tässä jo kerikansan retken jälkeisiin tunnelmiin (jotka oletuksen mukaan toistuvat joka iltä). Illan tullen, kun kerikansa on rantautunut iloreteltään joutsenlaivastonsa selässä, heidän kuvataan istuvan puiden juurella ”vasten rintaa aleskallistuneell’ päällä” ja mietiskellen tuijottavan etäisyyksiin ”hiljaisessa ikävyys”. Jos ”ikävyys” yhdistetään Kiven runoon ”Ikävyys”, se viittaisi vakavaan ”alakuloon” eli melankoliaan.²¹ Runon kuvaus kerikansan asennosta on myös merkki.

¹⁹ Muistettava on, että Goethen idyllissä elävät kuolevaiset.

²⁰ Vrt. toisinto, josta sota puuttuu. Siinä Kivi on lieventänyt kuvaustaan, niin että aallot karkeloivina kiharatukkaisina lapsina vain leikittelevät:

Meres kaukahalla saari soma löytyy,
Lehtimetsänen ja nurmellinen saari.
Jyrkät, kallioiset rannat vastarinta
Onpi iankaikkinen, kun myrskyessä
Laineet, aavan meren vallattomat lapset
Vahtokiharaiset, kärkeleevät,

Anastaakseen Lintukodon kauniin saaren. (Toisinto, KT 4: 28.)

²¹ Vaikka alakulo nykymerkityksessään viittaa usein vain lievästi surulliseen tunnetilaan, sitä on käytetty melankolian suomenkielisenä vastineena. Esimerkiksi Edgar Allan Poen ”Usherin talon häviön” käännöksessä suomentaja puhuu ”alakulosta”, kun alkuteksti mainitsee melankolian (”melancholy”).

Rintaa vasten kallistettu pää ja sisäänpäin tai etäisyyksiin suunnattu katse viittaavat perinteisessä kuvastossa melankoliaan. Kuitenkin joutsenen alakuloisuuteen jo liitetty negatiivisen kielto toistuu tässäkin: kerikansan ikävyys kuvataan ”tuskattomaksi” ja haihtuvaksi ja heidän tuijottava katseensa tyneksi ja ”armaaksi”. He eivät myöskään ymmärrä tunnettaan:

Miksi ikävyydessä he uneksuvat?
Miksi ihanasti kallistuvi päänsä?
Senpä syytä eivät ymmärtää he taida
Mutta tuskaton on heidän ikävyytensä,
Pian pois se haihtuu niinkuin aamun kaste
poskelt’ kukkasen

Kerikansan ikävyys leimataan myös ihanaksi, kuten joutsenen alakuloinen äänikin. Runo kysyy: ”Miksi ikävyydessä he uneksuvat?” mutta samaan hengenvetoon myös: ”Miksi ihanasti kallistuvi päänsä?” Tunnetila, joka häivähtää kuin varjona keskellä idylliä, kuvataan lisäksi ikään kuin tiedostamattomaksi refleksiksi tai haihtuvaksi vireeksi. Runo tarttuu ikävyyteen vain pyyhkiäkseen sen saman tien pois ja pitää kiinni onnen ja rauhan rikkumattomuudesta: ”ja karkeloihin taasen / rientävät he viherjälle tanelle, / laulain onnen elämästä rauhan saarest’.”

J. V. Lehtonen (1928: 27) liittää lintukotolaisten alakulon melankoliaan, joka ”Victor Hugon määritelmän mukaan on ’la bonheur d’être triste’, ’murheellisena olemisen onnea’”. Tämän määritelmän mukaista runollista melankoliaa on yleisesti kutsuttu nimellä ”suloinen melankolia” ja se oli 1700-luvulla muodikkaaksi tullut nimitys alakulolle, jolla ei ollut melankoliaan yleisesti liitettyjä patologisia ulottuvuuksia.²² Kiven muotoilema ”tuskaton ikävyys” viittaa samaan tunnetilaan, eikä Kiven runossa ”Ikävyys” kuvattuun tunnetilaan, joka on tummaa melankoliaa, kuolemankaipuun ja hengen häiriötilan sävyttämää. Myöskään yhteys nykylukijalle tuttuun ikävään (*ennui*), jota sävyttää monotonisuuteen kyllästyminen, ei ”Lintukodon” merkitysten verkossa saa sijaa. Kaukana on Baudelairen ajatus siitä, että ikävä on ihmisen pahin demoni, kaukana on moderni tietoisuus puuduttavasta ikuisuudesta, jonka yksitoikkoisuus halutaan torjua.

Idylli säilyy myös yön kuvauksessa. Kerikansa nukkuu yöhön, joka on suomalaisen kesäyön hohtavaa, vaaleansinistä valoisuutta ja tyyntä hymyä. Idylli on rikkumaton, vaikka yön idylli on aivan erilainen kuin päivän idylli. Yö ei manaa pimeyden voimia esiin. Kerit näkevät ”unta kultast’” yllään ”hymyilevä taivas” kuin ”hiilakkainen huivi”. Yö on tyyne, kaikkialla hiljaisuus on rikkumaton, aaltokin nukkuu (”makeasti makaa”) eikä lehti liikahda. Tässä runossa liikkeen pysähtyminen ei kuitenkaan, toisin kuin vaikkapa runossa ”Keinu” (ks. Grünthal 2017: 193–194), lainkaan viittaa kuolemaan. Yön lepo johtaa elämän kierron jatkumiseen. Kerikansa herää purppuranhohtavaan kesäamuun, jossa koivujen valkeat rungot loistavat. Runo palaa alkuun, kun lukijalle on kerrottu koko vuorokauden kulku saarella. Oletusarvo on, että kaikki toistuu samanlaisena ikuisesti.

²² Ks. esim. Faroult, joka siteeraa sanakirjamääritystä vuodelta 1771 (*Dictionnaire de Trévoux*): ”Il y a une *mélancolie* douce, qui n’est autre chose qu’une *reverie* agréable, une *délicieuse tristesse*, s’il est permis de parler ainsi” (Faroult 2005: 274). Melankoliasta tulee näin sentimentaalisen meditaation pikemmin kuin depression synonyymi.

Vaikka Kiven runossa on siis vihjeitä, jotka voivat johdattaa ajatukset idyllin kehältä, se kuitenkin sitkeästi palaa onniautuuden kiertoradalle. Kiven lintukotolaisten paratiisi pysyy rikkumattomana ja sulkeutuneena. On siis edelleen kysyttävä, onko ”Lintukoto” siis ylimakeaan taipuvainen kehitelmä sadun lopetuksesta (”ja he elivät onnellisina...”). Se on kaunis ja sen nautittavuutta lisää soljuva ja vaihteleva rytmi, mutta onko se sitenkin vain ylimakea idylli?

Ehkä runon arvoitusta voi vielä valottaa puhujaa reflektoimalla. Puhuja ilmaisee itsensä runossa huolimatta siitä, että hän ei puhu lyyriksen äänellä. Kun hän korostaa kerikansan kauneutta ja vakuuttaa, etteivät nämä ole peikkoja ”niinkuin tarinoissa usein kuulla saamme” (säe 20) hän luo yhteenkuuluvuuden itsensä ja yleisönsä välille. Hän viittaa yhteisöön, joka tuntee vanhat tarinat lintukotolaisista, ja ilmaisee haluavansa kertoa aivan toisen tarinan näistä. Hän kääntää ruman kauniiksi.

Kuten edellä on mainittu, puhuja tuntee sodan ja luonnon nurjat puolet, mutta luo maailmaa, josta nämä puuttuvat. Koko runo kuvastaa kuvittelua, jossa kaikki paha suljetaan ulkopuolelle ja jossa mikään ei muutu, sillä siellä ei ole vanhenemista eikä syntymistä, ei rappiota eikä kasvuakaan. Päivän kierto toistuu ilman vuodenkiertoa, ”lempi” on vailla sukupuolisuutta ja perheelisäystä.

Runossa uppoudutaan ikään kuin viattomien lasten leikkimaailmaan. Se yhdistyy ideoiden tasolla Friedrich Schillerin ajatuksiin naiivista, itsetiedottomasta taiteesta, jonka hän yhdisti sekä lapsuuden että antiikin maailmoihin.²³ Siihen liittyy idylli tyyliä. Pastoraalina ”Lintukoto” edustaa Greg Garrardin (2004: 37) mainitsemien suuntautumisten – eleginen, idyllinen, utooppinen – joukosta idyllistä: siinä ilon ja rauhan nykyhetki hallitsee. Vaikka ikävyyden varjo vilahtaa, se ei riko kerikansan tyyntä onnea: se on suloista eivätkä he ymmärrä tunteen syytä.

Puhujasta käsin kommentti kerikansan itsetiedottomuudesta on puolestaan osoitus siitä, että hän on Schillerin termein sentimentaalisen aikakauden lapsi: sellainen joka tietää ja reflektoi. Schiller liittyy sentimentaaliseen parantumattoman nostalgian, joka modernissa (romantiikan ajan) kirjallisuudessa saa ilmennyksensä päähenkilöiden maailmantunteena ja lyyristen puhujien teemana. Kiven ”Lintukoto” ei sitä kuvaa, ei tee siitä teemaa, ei dramatisoi sitä yhdenkään henkilön kautta. Silti runon satumaailma kumpuaa idyllin ikävästä. Samalla se antautuu kirjallisen kuvittelun leikkiin, joka ikään kuin kehottaa lukijaakin antautumaan fantasian vietäväksi: ”unta kultast’ näkemään”. Runon voi tulkita astumisena fantasian maahan, joka tarjoaa pakopaikan todellisuuden rajoituksista. Positiivisten määreiden, toposten ja tunnevaikutusten kattaus Kiven runossa on kaikessa ylenpalttisuudessaan kuin loitsu, joka kutsuu lukijan jakamaan tekijän onni-autuuden kuvitelman. Palataan lapsuuden Kultalaan, jossa viattomat mielet uneksuvat eikä ikävyys tai kyllästyminen pääse yltämään tuskan kynnykseen. Kurkotetaan siihen, mitä Schiller nimitti naiiviksi runoudeksi ja mikä tämän idealististen käsitysten valossa oli leimallista lapsuudelle ja ihmiskunnan lapsuudelle Antiikin Kreikassa.

²³ Schiller, *Naiivista ja sentimentaalista runoudesta* (2008, alkuteos 1801).

Tunteista tunnelmaan – johtopäätöksiä

Idylli on arkikielessä saanut rikkumattoman onnentilan merkityksen, vaikka alun perin se kirjallisuudessa tarkoitti paimenlauluja, joissa kuvattiin myös ristiriitoja ja onnetonta rakkautta. Kiven ”Lintukoto” vahvistaa tätä rikkumattoman onnen ja ilon kuvaa luomalla idyllilajin piirissäkin poikkeuksellisen ristiriidattoman paratiisimaailman. Kivi rakentaa idyllinsä kotoisaksi ja suomalaiseksi, mikä lisää sen viehätystä. Runon tunnelma, jonka kaikki sen yksityiskohtien herättämät positiiviset tunnelataukset yhdessä rakentavat, on autuas ja seesteinen kuin romantikkojen kauneimmat unelmakuvat. Tunnevaikutusten osana ja ohella esitetään samalla arvomaailma, jossa sopusointu, rauha ja harmoninen luontosuhde ovat onnen takeita.

Kivi on tavoittanut naiivin sävyn ja sadunomaisuuden, joka vetoaa sentimentaaliseen – naiiviuden kadottaneeseen – lukijaan. Jo antiikin idyllit syntyivät kaupungissa ja ne oli suunnattu urbaanille, luonnosta irtaantu-neelle yleisölle. Niihinkin kirjautui jonkin asteinen ”sentimentalisuus”. Naiivi antiikki oli sentimentaalisen Schillerin oma haavekuva ja harmonian kuvitelma. Myös Kiven paratiisikuvitelmat syntyvät reflektiosta. Ne kumpuavat ehkä tyypillisimmin onnettomasta mielestä, elon myrskyjen ja haaksirikon keskeltä, mutta idyllien malli opettaa piilottamaan reflektion. Vain negaatioissa paljastuu se, mikä idylliä horjuttaa. Tekijän ja hänen yleisönsä välisen dialogin tasolla tunnelmaksi vahvistuu nostalgia: tietoisuus kuvatun maailman kuvitteellisuudesta. Lohdullinen näky kuitenkin pitää kavalan maailman poissa – ainakin hetken.

LÄHTEET

Kaunokirjallisuus

- Homeros: *Odyseia*. 1962: Suom. Otto Manninen. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Kivi, Aleksis 1984: *Kootut teokset IV. Runot ja kirjeet*. Viides, tarkistettu painos. Helsinki: SKS.
- Vergilius 1999: *Aeneis. Aeneaan taru*. Suom. Päivö ja Teivas Oksala. Porvoo, Helsinki ja Juva: WSOY.

Muut lähteet

- Curtius, Ernst Robert 1979: *European Literature and the Latin Middle Ages*. Saksasta kääntänyt Willard R. Trask. London and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Faroult, Guillaume 2005: ”La douce Mélancolie’, selon Watteau et Diderot. Représentations mélancoliques dans les arts en France au XIIIe siècle.” Teoksessa Jean Clair (éd.), *Mélancolie. Génie et folie en Occident*. Paris: Gallimard, 274–294.
- Garrard, Greg 2004: *Ecocriticism*. London & New York: Routledge.
- Grünthal, Satu 2017: ”Maan ja taivaan välissä. ’Keinu’-runon poetiikka.” Teoksessa Päivi Koivisto (toim.), *Kanervakankaalla. Näkökulmia Aleksis Kiven runouteen*. Joutsen – Erikoisjulkaisuja 1. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, 190–200. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701261338>. [15.7.2020]

- Haapala, Vesa 2017: ”Yli luvallisen licentia poetican rajain. Huomioita Aleksis Kiven *Kanervakankaalla* kokoelmana.” Teoksessa Päivi Koivisto (toim.), *Kanervakankaalla. Näkökulmia Aleksis Kiven runouteen*. Joutsen – Erikoisjulkaisuja I. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, 112–141. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701261334>. [15.7.2020]
- Harva, Uno 1948: *Suomalaisten muinaisusko*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Hirn, Yrjö 1990: *Valtameren saari*. Suom. I. Havu. Helsinki: SKS.
- Kokko, Ossi 2017: ”Miten tappelosta kehittyi sota? Kiven runokäsikirjoituksiinsa tekemistä muutoksista. Teoksessa Päivi Koivisto (toim.), *Kanervakankaalla. Näkökulmia Aleksis Kiven runouteen*. Joutsen – Erikoisjulkaisuja I. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, 92–111. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701261333>. [15.7.2020]
- Lahtinen, Toni 2017: ”Keskellä iäisyyden myrskyä. Onnen ja nälän saaret Aleksis Kiven tuotannossa.” Teoksessa Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Merja Sagulin (toim.), *Lintukodon rannoilta*. Helsinki: SKS, 70–97.
- Lehtonen, J. V. 1928: *Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen*. Helsinki: Otava.
- Lyytikäinen, Pirjo 2007: ”Kangastus toivomme maasta. Aleksis Kivi romanttisen kaipuun tulkkina. Teoksessa Riikka Rossi ja Katja Seutu (toim.), *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Helsinki: SKS, 83–119.
- Lyytikäinen, Pirjo 2016: ”Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa.” Teoksessa Anna Helle ja Anna Hollsten (toim.), *Tunteita ja tunteita suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS, 37–57.
- Menninghaus, Winfried 2003: *Disgust: The Theory and History of a Strong Emotion*. Translated from the German by Howard Eiland. New York: State University of New York Press.
- Pettersson, Torsten 2017: ”Onni ja yksinäisyys. Aleksis Kiven traaginen runomaailma.” Päivi Koivisto (toim.), *Kanervakankaalla. Näkökulmia Aleksis Kiven runouteen*. Joutsen – Erikoisjulkaisuja I. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, 10–27. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701261329>. [15.7.2020]
- Scarry, Elaine 1999: *Dreaming by the Book*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Schiller, Friedrich 2008: *Naiivista ja sentimentaalista runoudesta*. Suom. Henriikka Tavi. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Siikala, Anna-Leena 2013: *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: SKS.
- Tarkiainen, V. 1919: *Aleksis Kiven muisto 1919*. Helsinki: Ahjo.
- Tarkiainen, V. 1915: *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*. Porvoo: WSOY.
- Viljanen, Lauri 1953: *Aleksis Kiven runomaailma*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Kirjoittaja

Pirjo Lyytikäinen, Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori (emerita), on tutkinut muun ohella Aleksis Kiveä ja julkaissut Kiven *Seitsemää veljestä* käsittelevän monografian *Vimman villityt pojat* (2004) sekä artikkelin nostalgista Kiven runoudessa 2007.